

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА**

*Для участі в щорічному конкурсі
студентських наукових робіт
«Від студентського самоврядування –
до самоврядування громад»*

**АКТИВІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ МОЛОДІ ШИШАЧЧИНИ
ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ В
УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
(З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ МОЛОДІ НІМЕЧЧИНИ)**

Автор:

магістрантка
природничого факультету
спеціальності “Управління проектами”
Костіна Надія Анатоліївна

Науковий керівник:

кандидат наук з держ. управління, доцент,
докторант кафедри парламентаризму та
політичного менеджменту
Національної Академії державного управління
при Президентові України
Ворона Петро Васильович

Науковий консультант:

Голова Шишацької районної ради
Лубенець Юрій Іванович

Полтава-2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	6
1.1. Узагальнення наукової думки щодо формування понятійно-категорійного апарату сталого розвитку.....	6
1.2. Тенденції щодо забезпечення сталого розвитку на рівні громад у країнах Європейського Союзу та Україна.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ МОЛОДІ ШИШАЧЧИНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	22
2.1. Аналіз німецького досвіду активізації громадського життя молоді.....	22
2.2. Створення проекту “Перетворення Будинку культури у Міжнародний молодіжний культурний центр”.....	26
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ.....	41

Шишаччина є культурно-історичною та екологічною перлиною Полтавщини, яка розташована у північно-східній частині Полтавської області. Станом на 1.01.2012 р. у Шишацькому районі проживає близько 22225 чол., у тому числі: міського населення – 5395; сільського населення – 16830. За 2011 рік скорочення чисельності населення становило 134 чол., або 0,6 %. В останні роки спостерігається стійка тенденція щодо зростання міграції молодого населення до міст обласного підпорядкування Полтави, Миргорода, Києва. І це пов'язано не лише з проблемами працевлаштування молоді, а перш за все з розвитком сільської інфраструктури. Найгострішими проблемами українського села сьогодні є відсутність робочих місць, бідність, трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл. Світовий досвід свідчить, що підхід, який здатний подолати дані проблеми і перетворити сільські території у конкурентноспроможні є сталий розвиток управління територіями.

На сьогодні перехід до сталого розвитку сільських територій, який був задекларований Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) став об'єктивною необхідністю, значення якої вже не викликає заперечень.

Світове співтовариство визначило сталий розвиток як стратегію існування на XXI століття, відобразивши її основні завдання в “Порядку денному на XXI сторіччя”, який прийнято у Ріо-де-Жанейро. Сталий розвиток сільських територій націлений перш за все на життєзабезпечення населення, на підвищення якості його життя та створення рівних можливостей для самореалізації громадян. Сталий розвиток передбачає безпосередню участь територіальної громади у розбудові території, створення таких умов життя, які б задовольнили громаду. Перехід сільських територій на модель сталого розвитку і подальше функціонування на цих засадах є важливим для гармонічного розвитку кожної країни та необхідною передумовою до інтеграції у європейські інституції.

Вивчивши досвід впровадження стратегії сталого розвитку молоддю Німеччини, нами було вирішено апробувати даний підхід і долучитися до

міжнародного проекту зі створення мережі міжнародних культурних центрів для активізації участі молоді в суспільному житті через систему екологічного зеленого туризму в умовах сталого розвитку сільських територій.

Об'єктом дослідження є процес управління сталим розвитком сільських територій.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних аспектів процесу управління сталим розвитком сільських територій.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні теоретико-методологічних засад управління сталим розвитком сільських територій та розробці пропозицій щодо впровадження пріоритетних заходів і напрямів сталого розвитку в Україні.

Гіпотеза дослідження: процес управління сталим розвитком сільських територій буде більш ефективним за умови, що члени територіальної громади будуть розглядатися як партнери місцевих органів влади, що призведе до усвідомлення місцевими мешканцями своєї відповідальності за стан справ у відповідному населеному пункті, активізації їхньої самоврядної активності в різних формах, створення конструктивного діалогу з органами місцевого самоврядування.

Мета та гіпотеза дослідження зумовили наступні завдання:

- узагальнити попередні дослідження, обґрунтувати та конкретизувати сутність поняття “сталий розвиток”;
- порівняти тенденції щодо забезпечення сталого розвитку на рівні громад у країнах Європейського Союзу у порівнянні з Україною;
- проаналізувати німецький досвід активізації громадського життя молоді;
- створити методологічну основу для реалізації проекту "Перетворення Будинку культури у Міжнародний молодіжний культурний центр".

Методи дослідження: теоретичні (при аналізі літератури вітчизняних та зарубіжних авторів з досліджуваної проблеми), історичний (при формулювання теоретичних узагальнень і висновків); емпіричні (при проведенні соціологічних досліджень, анкетування), статистичні (при підбитті підсумків анкетування, побудові схем та таблиць).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки,

рекомендації наукової роботи доповідалися на міжнародному науковому конгресі “Державне управління та місцеве самоврядування” (м. Харків, 2012 р.), VIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Європейська наука XXI століття – 2012” (Польща, 2012), VIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Новини передової науки – 2012” (Болгарія, 2012), Міжнародному проєкті “Local in Global” (Німеччина, 2013), Міжнародному проєкті “Sustainably Lab” (Молдова, 2013) (Додаток Б), IX науково-практичній конференції студентів вищих навчальних закладів Укоопспілки “Інноваційні процеси і їх вплив на ефективність діяльності підприємства” (Вінниця, 2012). Результати дослідження відображено в збірнику Міжнародної студентської науково-практичної конференції “Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі, присвяченої пам’яті А.С. Макаренка” (Полтава, 2012), I Всеукраїнської науково-практичної конференції “З інноваційними ідеями в нову декаду XXI століття” (Полтава, 2012).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 40 сторінок. У тексті вміщено 4 таблиці, 16 рисунків та 23 фото. Бібліографія налічує 15 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Узагальнення наукової думки щодо формування понятійно-категорійного апарату сталого розвитку

Термін “сталий розвиток” є офіційним українським відповідником англійського терміну “sustainable development”, дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути “життєздатний розвиток”, а розширене його тлумачення – всебічно збалансований розвиток. У загальному можна визначити, що сталий розвиток – концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають теорію сталого розвитку найперспективнішою ідеологією ХХІ століття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

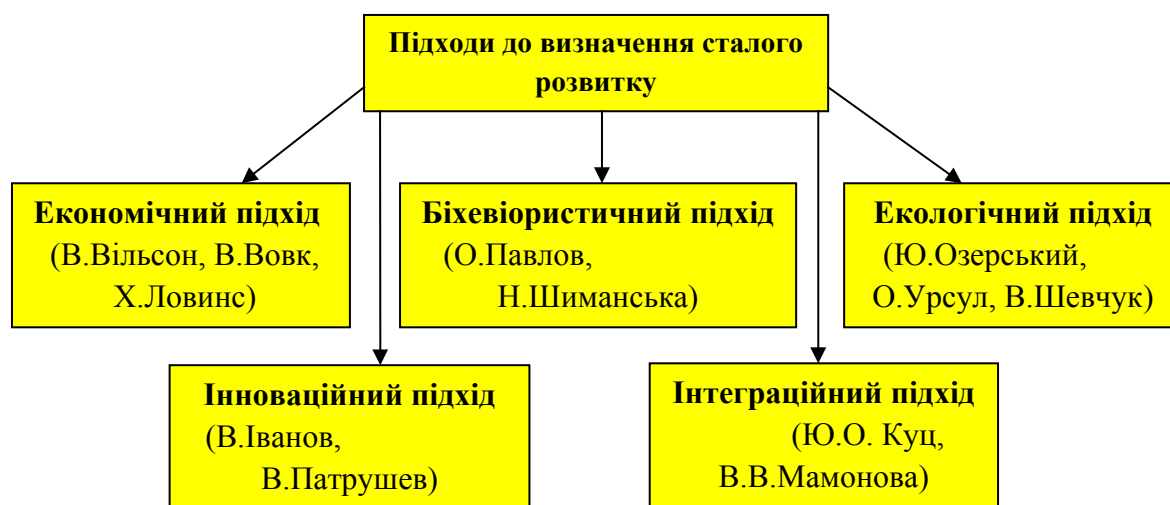
Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та обирати найбільш оптимальний.

На сьогодні термін “сталий розвиток” широко обговорюється в науковій і публіцистичній літературі і міцно закріпився в комунікаційній системі світового співтовариства. Уже в 1989 р. налічувалося понад 30 визначень сталого розвитку [211]. Вперше термін “sustainable” (підтримуючий, сталий, безперервний) у словосполученні “sustainable development” (сталий розвиток) з'явився в доповіді Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів “Всесвітня стратегія охорони природи” (1980). Стратегія сталого розвитку була прийнята в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку та зафіксована в документі під назвою “Порядок денний на ХХІ

століття”. Базовою ідеєю цього документа стала теза про те, що людство може вижити лише разом, інакше не виживе ніхто.

Поняття “сталий розвиток” розуміється у вузькому і широкому сенсах. У вузькому розумінні увага акцентується переважно на його екологічній складовій, що пов'язується з оптимізацією діяльності стосовно біосфери. У більш широкому розумінні стійкий розвиток трактується як процес, що позначає новий тип функціонування цивілізації.

Аналіз наукових досліджень дозволяє узагальнити основні підходи щодо обґрунтування сталого розвитку суспільства (Рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Наукові підходи до визначення сталого розвитку

Таким чином, прихильники економічного підходу вважають за необхідне зміну моделі споживання та структури ринкової економіки; біхевіористичний підхід передбачає спрямування поведінки людини до сталого споживання; екологічний підхід вимагає забезпечення природного існування флори та фауни, збереження надр, повітря й навколишнього середовища взагалі; інноваційний підхід вимагає визнання науково-технічного прогресу як головного чинника суспільного розвитку та відповідних принципів управління. Проте окремо жоден з цих підходів не задовольняє потреби сталого розвитку суспільства, тому ми вважаємо, що найбільш оптимальним є інтеграційний підхід, який би врахував усі фактори.

У таблиці 1.1 узагальнені підходи до визначення поняття “сталий розвиток”.

Таблиця 1.1.

Основні науково-методологічні підходи до трактування категорії “сталий розвиток”

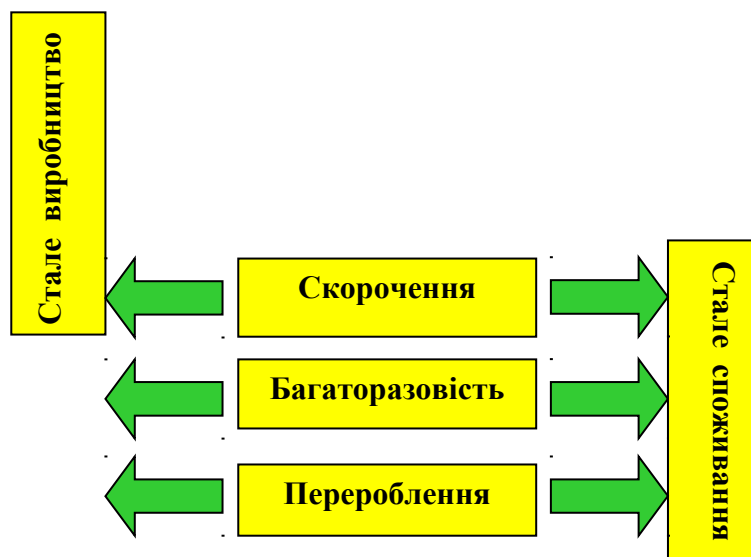
№	Джерело	Сутність поняття "сталий розвиток"
1.	Вікіпедія	загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.
2.	Міжнародна комісія з питань екології та розвитку ООН	розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби.
3.	Комісія Брундтландт	здатність задовольняти потреби нинішнього покоління, не піддаючи ризикові можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.
4.	Інститут світових ресурсів	розвиток, при якому природні ресурси, людство і фінанси управляються і використовуються таким чином, щоби збільшити багатство і благоустрій людей без погіршення умов їх життєдіяльності у майбутньому.
5.	Світовий банк	управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження і збільшення людських можливостей.
6.	Данилишин Б.М.	система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення
7.	Кухар В.П.	розвиток, що самопідтримується, це ідеологія розумної і обґрунтованої діяльності людини, що живе у злагоді з природою, та створює умови для кращого життя собі і наступним поколінням.
8.	Невелєв О.М.	економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток певних територій і розташованих на них міських та сільських поселень (населених пунктів), спрямований на узгоджене формування і функціонування економічної, соціальної та екологічної складових цього розвитку на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних тощо)

Ми погоджуємось із думкою К. Дергачової, яка вважає, що основою сталого розвитку, на думку, є саме “єдність та нерозривність трьох компонентів: економічної ефективності, екологічної безпеки і соціальної справедливості” [9, с. 7]. Інтеграція цих аспектів, їхня гармонійна взаємодія та збалансування є

необхідною умовою для становлення концепції сталого розвитку. Звідси окреслюється триєдиний характер сталого розвитку, метою якого “є забезпечення якості економічного зростання, збереження біосфери, задоволення життєвих потреб усіх верств населення. Триєдиний механізм сталого розвитку: етично орієнтований ринок, потужна соціальна держава, розвинене громадянське суспільство” [10, с. 7]. Слід зазначити, що більшість учених поділяють вищезгаданий триєдиний системний підхід до сталого розвитку.

Японськими вченими з науково-дослідного інституту технологій навколишнього середовища запропоновано три найважливіших завдання сталого розвитку: скорочення, багаторазовість, перероблення [9, с.3]. Це дозволяє узагальнити концептуальні засади теорії та побудувати розгорнуту платформу сталого розвитку (рис.1.2).

Рис. 1.2. Платформа сталого розвитку

Поняття сталого розвитку тісно пов’язане з категорією “територіальна громада”, оскільки забезпечення сталого розвитку здійснюється за вертикаллю, що починається з населеного пункту і сягає глобального рівня.

Аналіз закордонних джерел показує, що зміст поняття “територіальна громада” та пов’язаних з ним термінів за останнє десятиріччя кардинально змінився у західній науковій думці, що, відповідно, привело до нового розуміння та нових стратегій розвитку територіальних громад [13]. Це викликано, передусім,

децентралізацією та покладенням відповідальності за розвиток територіальних одиниць саме на місцевих жителів, усвідомленням ними своєї причетності до підвищення рівня власного добробуту. Також відбувається трансформація теорії та практики розвитку територіальних громад.

Необхідно виділити низку ключових концепцій у західній науковій думці, які відображають ставлення до територіальної громади та її розвитку.

1. Концепція від розвитку громад (community development) до будівництва громад (community building).

Модель розвитку громад (community development) припускає постійне керівництво, втручання експертів та спеціальних органів для забезпечення відповідної траєкторії розвитку відповідної території. У свою чергу будівництво громад (community building) репрезентує картину безупинного поліпшення умов життя зусиллями місцевих мешканців. Будівництво територіальних громад передбачає самостворення сприятливих умов для розвитку усіх учасників, які поділяють бачення того, якою громада повинна бути в майбутньому.

2. Концепція від оцінювання потреб (needs assessment) до створення карт ресурсів (asset mapping).

Методологія оцінки потреб базується на визначенні запитів громади та формуванні переліку питань, які треба вирішити. За допомогою складання переліку можливостей індивідуумів та активів асоціацій та установ, виявляють нові можливості та ресурси, які можна використати. Heartland Center for Rural Development (Центр сільського розвитку) розробив тренінги, що базуються на складанні карт ресурсів, призначених для використання в сільських та міських населених пунктах. Учені штату Небраска, через Nebraska Cooperative Extension Service, Nebraska Department of Economic Development and the Partnership for Rural Nebraska (Департамент Економічного Розвитку і Співпраці для Сільської Небраски) дійшли висновку щодо високої ефективності такої зміни, практично виключивши слово “потреби” зі своїх розробок.

3. Концепція від клієнтів (clients) до громадян (citizens).

В центрі уваги знаходяться жителі населених пунктів та їхні потреби, члени громади, які постають клієнтами, і, відповідно, потребують спеціальних установ для задоволення своїх потреб. Але при цьому жителі територіальних одиниць розглядаються і з позиції того, що вони можуть запропонувати, а не з позиції того, на що вони потребують, вони стають активними учасниками громадського життя. Громадяни формують партнерство, яке базується на тому, що саме кожен із партнерів може внести для досягнення спільної мети, що він може запропонувати для співпраці.

4. Концепція від індивідуального лідерства (individual leadership) до спроможності територіальної громади (community capacity).

Зміни, що відбуваються в суспільстві потребують переосмислення ролі індивіда. Необхідний перегляд цієї ролі у контексті територіальної громади. Аналіз літератури свідчить, що розвиток лідерства змінюється розвитком спроможності громади як цілого, оскільки це сприяє виробленню колективного бачення майбутнього. Особистості, які навіть не уявляли себе в такій ролі, опановують навички керівництва і діють, як лідери через асоціації, що приносить користь територіальній громаді.

5. Концепція від стратегічного планування (Strategic Planning) до стратегічного бачення (Strategic Visioning).

1970-ті рр. в закордонній літературі називають часом стратегічних планів [193]. Було створено цілу індустрію, для того щоб визначати потреби територіальних громад та здійснювати зв'язки з органами місцевого самоврядування для врахування цих потреб у планах. Такі плани були необхідні, щоб отримати фінансування від уряду, тому місцеві влади ретельно займалися їхнім розробленням. У 1980-х рр. стало зрозуміло, що до процесу стратегічного планування повинно бути залучено самих членів територіальних громад. Було розроблено цілу низку стратегій, уже за участю місцевих жителів (хоча все ще орієнтованих на потреби). Акцент на баченні та постійному моніторингу й адаптації альтернативних шляхів для досягнення добробуту приводить до більш

високого рівня успіху територіальних громад, ніж просто “застиглий” процес стратегічного планування.

Таким чином, можна дійти висновку, що у західній науковій думці відбувається переорієнтація розуміння місця і ролі місцевих спільнот у системі місцевого самоврядування. За умови управління сільськими територіями в умовах сталого розвитку члени територіальної громади розглядаються як партнери місцевих органів влади, що приводить до усвідомлення місцевими мешканцями своєї відповідальності за стан справ у відповідному населеному пункті, активізації їхньої самоврядної активності в різних формах, створення конструктивного діалогу з органами місцевого самоврядування та підвищення ефективності вирішення питань місцевого значення.

1.2. Тенденції щодо забезпечення сталого розвитку на рівні громад у країнах Європейського Союзу у порівнянні з Україною

Забезпечення сталого розвитку є фундаментальною метою Європейського Союзу, яку записано в Амстердамському договорі, що був прийнятий в 1997 р. та набув чинності в 1999 році [1, с. 11]. Головними сферами є енергетика, транспорт та сільське господарство. Пізніше такий підхід охопив усі сфери громадського життя, зокрема виробництво та перероблення відходів, планування містобудування та ін.

У грудні 1999 року на загальноєвропейському саміті у м. Гельсінкі було розроблено Єдину стратегію економічного, соціального та екологічного сталого розвитку. Відповідний документ був прийнятий на саміті в м. Гетеборг і став внеском європейської спільноти у виконання завдань всесвітнього документа ООН “Порядок денний на XXI століття”.

Лідерами у практичному запровадженні моделей сталого розвитку є міста Швеції, Бельгії, Нідерландів, Німеччині, Франції, Польщі, Фінляндія та інших країн. У Польщі питаннями теорії самоврядування, проблемами малих міст,

стратегічного планування розвитку населених пунктів, займаються місцеві агенції регіонального розвитку та Центр муніципального і регіонального розвитку [4, с. 48-49].

Отже, у загальному у країнах ЄС можна виділити такі тенденції щодо забезпечення сталого розвитку на рівні громад (рис. 1.3.):

Рис. 1.3. Тенденції щодо забезпечення стійкого розвитку у країнах Європейського Союзу

Реалізація місцевої політики в зазначених напрямках супроводжується виробленням місцевих стандартів, при цьому дотримання національних або наднаціональних соціальних та екологічних нормативів є невід'ємним елементом місцевого управління.

Проаналізувавши загальні тенденції розвитку, можна виділити основні актуальні проблеми, які визначають напрями політики сталого розвитку країн ЄС та порівняти їх з українськими (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

**Порівняльна таблиця напрямів політики сталого розвитку
країн Європейського Союзу та України**

№	Актуальне питання сталого розвитку	Країни ЄС	Україна
1.	Старіюче суспільство	+	+
2.	Збільшення населення	+	-
3.	Скорочення робочої сили	+	-
4.	Внутрішня міграція	+	-
5.	Імміграція	+	-
6.	Еміграція	-	+
7.	Стале виробництво	+	-
8.	Споживання природних ресурсів	+	+
9.	Скорочення природних ресурсів	+	+
10.	Збільшення приватного автотранспорту	+	+
11.	Перероблення відходів	+	-
12.	Стале планування населених пунктів	+	-
13.	Відповідальність за глобальний клімат	+	-
14.	Потреба в альтернативних джерелах енергії	+	+
15.	Маркування генетично модифікованої продукції	+	-

Як наслідок реалізації відповідних напрямів і вирішення актуальних проблем сталого розвитку, країнам Європейського Союзу вдалося досягти позитивних результатів у створенні сприятливих умов для життя та розвитку територіальних громад.

У країнах Європейського Союзу тривалість життя перевищує пенсійний поріг. Середній показник тривалості життя в країнах ЄС становить 77 років для чоловіків і 83 роки для жінок. В Україні тривалість життя чоловіків становить 68 років, жінок – 72 роки. Отже, у середньому у Європейському Союзі громадяни живуть на 10 років довше, ніж в Україні і на 13 років довше, ніж у Росії. За коефіцієнтом смертності Україна посідає 18 позицію у світі та разом з Росією, Білоруссю та деякими країнами Африки, таким чином досягнувши європейських показників 1970-х років. Станом на 1 липня 2013 року чисельність наявного населення України становила 45 млн. 469 тис. 812 мешканців. За січень-червень